

УДК 811.112.2'42=161.2:808.51

СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОХВАЛЬНИХ ПРОМОВ У НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Наталя Паламар

Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська 1, Львів, 79000
e-mail: natalja.palamar@gmail.com

Розглянуто стилістичну характеристику похвальних промов на матеріалі німецької та української мов, здійснено порівняльний аналіз стилістичних засобів у лаудаціях, визначено значення та функцію досліджених тропів та фігур для похвальної промови.

Ключові слова: тип тексту, похвальна промова, лаудація, лаудатор, троп, стилістична фігура.

Дослідження похвали дало змогу визначити її як предмет зацікавлення не лише теорії мовленнєвих актів та генології, але також і лінгвістики тексту, лінгвостилістики та риторики. Похвальну промову (лаудацію) визначаємо як суспільно-побутовий тип тексту [9, с. 223], до “дійових осіб” якого належать *адресант (лаудатор)*, *адресат (ювіляр / лауреат)*, а також *публіка*, присутня в момент виголошення промови. Головні ознаки лаудації – безпосередність комунікації, часова та просторова необмеженість, відсутність спонтанності й монологічності. Функція лаудатора полягає у висловленні похвальних слів лауреатові / ювіляру, адресата – у сприйнятті цих слів та висловленні подячної промови як реакції на них.

Мета цієї розвідки – виявити та описати стилістичні засоби вираження похвали в лаудаціях, а також порівняти та обґрунтувати значення використаних тропів та стилістичних фігур у похвальних промовах німецької та української мов.

Об’єкт дослідження – похвальна промова в сучасній німецькій та українській мовах; предмет – її стилістичні характеристики.

Матеріалом дослідження слугувала вибірка зі 100 промов (50 українських та 50 німецьких), виголошених під час ювілеїв видатних діячів науки й культури та вручення різноманітних премій. Обидві події передбачають похвалу адресата.

Мовна реалізація кожної промови передбачає використання саме тих мовних засобів, які найефективніше приведуть мовця до його мети. Залучення у промову певних мовних форм, які реалізуються більшою або меншою мірою для деталізації, увиразнення, образності чи узагальнення, залежить від призначення, теми виступу, ситуаційних умов. Стилійстичний аналіз лаудації передбачає визначення її стилю та засобів фігурального вираження похвали в мові на матеріалі німецької та української вибірок похвальних промов.

Успіх публічного виступу залежить не лише від змісту, а й від того, який стиль застосовує промовець. Стилій – це суспільно усвідомлена й функціонально обумовлена, внутрішньо об’єднана сукупність прийомів використання, відбору й поєднання засобів мовленнєвого спілкування у сфері тієї чи іншої суспільної, загальнонаціональної

мови, співвідносна з іншими засобами висловлення, які слугують для інших цілей, виконують інші функції в мовленнєвій суспільній практиці народу [5, с. 73]. Ще з давніх-давен у історії красномовства було створено вчення про три головні його стилі – низький, середній (елегантний або квітчастий) і високий [1, с. 77]. На першому місці Ф. Прокопович називає *високий стиль* – це широка, величава форма слів і речень у великих справах. Ним послуговуються для зображення героїчних діянь, достойних подиву та наслідування. *Середній стиль* полягає у скромній, однорідній побудові слів і речень у викладі скромної тематики. Його використовують для зображення “середніх речей” – привітання гостей, привітання з нагоди урочистих подій, перемог, у похвалах видатним особистостям тощо. *Низький стиль* – своєрідний підбір слів та речень у фамільярних справах. Це проста форма, яка відрізняється від загальноповсякденної, простої мови, має специфічні тонкощі, літературніші слова, часто вживані у прямому й непрямому значеннях, зі зрозумілішим змістом [10, с. 143–144]. Відповідно до трьох описаних стилів можна дійти висновку, що похвальний промови притаманний середній стиль, оскільки він докорінно призначений саме для тих ситуацій, які відображаються в лаудації: висловлення похвальних слів відомим особам із нагоди ювілею або вручення певної нагороди.

Для визначення рівня емоційності досліджуваних мов здійснено кількісно-порівняльний аналіз із виокремленням експресивно-маркованих одиниць, які позначають похвалу. В межах 50 лаудацій німецькою мовою вирізнили 415 позитивно-оцінних маркерів, що застосовують для позначення похвали, а серед 50 лаудацій українською мовою – 1613 маркерів. Цей аналіз дав змогу зробити припущення щодо вищого рівня емоційності носіїв української мови.

Проведемо стилістичний аналіз вибірки німецьких та українських промов щодо використання в них тропів і стилістичних фігур. Однак будемо акцентувати увагу лише на частинах, у яких зосереджена похвала адресата. Загальний стилістичний аналіз промови вважаємо недоцільним, адже тільки похвала та її особливості становлять об’єкт дослідження.

У літературознавстві поняття “троп” розуміють як “слово або вислів, вжиті в переносному, образному значенні” [12, с. 294]. Розглянемо детальніше тропи, що реалізують похвалу в межах досліджуваної вибірки.

Найпоширенішим та найпродуктивнішим тропом у стилістиці вважають *метафору* (грец. *metaphora* – переміщення). Це вид тропа, побудований на основі вживання слів або виразів у переносному значенні за подібністю, аналогією. Він слугує одним із засобів посилення образності й виразності мови [6, с. 125]. Метафора в лаудаційних промовах, згідно з аналізом корпусу, – явище поширене й використовується для поетичного відображення позитивних якостей адресата, а також постає засобом інтенсифікації позитивної оцінки. Трапляються метафори в характеристиках особистих рис, а також діяльності адресата. Загалом, метафору зафіксовано у 25 випадках німецької вибірки та у 34 – української. Наведені приклади передають у метафоричному значенні особливості адресата лаудації, зокрема у (1) промовець висловлює роздуми щодо способу виникнення творів лауреата (*scheinen [...] aus dem Impuls geboren zu sein*), а приклад (2) відображає труднощі в житті ювіляра, які він з гідністю подолав:

(1) “[...] so scheinen mir auch sämtliche schriftlichen Arbeiten Keilsons aus dem Impuls geboren zu sein” [Т. Краусе: *Laudatio auf H. Keilson, Johann–Heinrich–Merck–Preis, 2007, с. 106*].

(2) “*Переборював супротивний, часто холодний вітер, змагався із лицьярми ширпотребу*” [Р. Зорівчак: *лаудація А. Онуфрієнку, 2010, с. 160*].

Окрім простих метафор, корпус пропонує також поширені метафори, які становлять складний концепт, що має один семантичний центр і реалізується або структурно складним метафоричним фокусом, або поширеними рамками, які здебільшого осмислені метафорично [4, с. 10]:

(3) “*Der Ruhestand – oder vielleicht doch Unruhestand – wird für Professor RUDNYTZKY kein Sturz in ein endloses schwarzes Loch sein, da er schon rechtzeitig über dieses Loch Planken aus realitätsbezogenem Denken, aus reichhaltiger Lebenserfahrung sowie aus umfangreicher Vorsorge gedeckt hat*” [R. Brunner: Laudatio auf L. Rudnytzky, zur Verleihung der Universitätsmedaille, 2009].

(4) “[...] *малював картину звуків яскравим мазком*” [Р. Береза: лаудація В. Василевичу, 2008, с. 83].

У лаудаціях застосовують також *enimem* для влучної характеристики адресата. Епітети розподіляють переважно на дві головні категорії. До першої належать узуальні (звичні, традиційні) епітети, до другої – незуальні, оказіональні. Кожен епітет виникає на засадах певної асоціації. Узуальні асоціації покладено в основу епітетів першої категорії, тому ці епітети також сприймають як звичні. Неuzuальні, часто унікальні семантичні асоціації становлять основу епітетів другої категорії, що мають оказіональний характер. У зв’язку з цим запропоновано використовувати терміни “узуально-асоціативні” та “оказіонально-асоціативні” епітети [8, с. 1]. Пропонована вибірка містить обидва типи епітетів, які були застосовані 48 разів у німецькій вибірці та 63 – в українській. Наведемо кілька прикладів: “*ein hervorragender Philologe*”, “*ein vorzüglicher Rezitator*” [J.-U. Peters: Laudatio auf R. Dutli, 2006, с. 89]; “*ein sinnlicher Übersetzer*”, “*ein kundiger Abschmecker*” [W. von Koppenfels: Laudatio auf B. Kroeber, 2002, с. 71]; “*здібний музикант*”, “*спокійний голос*” [Р. Зорівчак: лаудація А. Дашаку, 2010, с. 159]; “*завзятого бібліофіла*” [М. Комарницький: лаудація А. Содоморі, 2009]; “*організаторські здібності*” [Я. Ісаєвич: лаудація М. Ковальському, 2005] – *узуально-асоціативні enimemi*; “*die exegetische Detailarbeit*”, “*geistige Unabhängigkeit*” [T. Krause: Laudatio auf H. Keilson, 2007, с. 106]; “*proteushafte Texte*” [T. Kling: Laudatio auf F. Maugöcker, 2002, с. 176]; “*натхненний речник*” [М. Миронович: лаудація О. Пахльовській, 2009]; “*Завдяки своїй невичерпній енергії, багатогранному талантові, невсипущій праці*” [Я. Ісаєвич: лаудація М. Ковальському, 2005] – *оказіонально-асоціативні enimemi*.

Для реалізації похвали у промові використовують *порівняння* – зіставлення двох або більше явищ, предметів чи понять за спільною ознакою з акцентуванням на провідній прикметі [2, с. 19; 10, с. 136]. Порівняльна оцінка зазвичай ґрунтується на стереотипах, об’єктах, яким найбільш притаманні ознаки порівнюваного предмета. Багаті на порівняння німецькі лаудації, в котрих цей троп застосовано 13 разів, а в українській вибірці – лише 2 рази. У прикладі (5) проілюстровано порівняння адресата з відомим композитором А. Моцартом:

(5) “*In der frühen Epoche seines Lebens erscheint Levin wie ein mozartisches Wunderkind*” [A. Gavrilow: Laudatio auf I. Levin, 2005, с. 52].

В іншому прикладі автор ілюструє творчий доробок ювіляра, порівнюючи його з ангельською благодаттю, дарованою небом і щедрою землею:

(6) “[...] *людина, мистецький шлях якої стелився щирою долею на долі людей, друзів і на хори, які під орудою маестро звучать по всій Україні, по всьому світу, немов ангельська благодать, дарована небом і щедрою землею*” [Р. Береза: лаудація М. Салу, 2009].

Засобом інтенсифікації, що трапляється в досліджуваних промовах, є *риторичне запитання*, не орієнтоване на отримання відповіді [6, с. 237]. За природою риторичні запитання – не запитання як такі, а емоційно-експресивні повідомлення, що дає змогу зарахувати їх до ряду непитальних речень. У процесі вираженні похвали за допомогою такого стилістичного засобу реалізується емоційний стан мовця, позитивна оцінка адресата [13, с. 13], підсилення уваги до його певної риси чи характеристики (п'ять випадків у німецькій вибірці, два – в українській):

(7) *“Wie tief also ist die Muschel, aus der uns die Stimme der koreanischen Poesie, die Stimme Kwang-Kyi Kims tönt?”* [Н. Hartung: Laudatio auf Kwang-Kyi Kim, 2006, с. 104].

(8) *“I відкіля ти такий взявся?”* [В. Квітневий: лаудація Р. Федоріву, 1990, с. 111].

Використання перебільшення похвали в повсякденному житті не вважається типовим. Однак у лаудації цей стилістичний засіб – *гипербола* – все ж простежуємо. Він слугує ефективним інтенсифікатором та визначається як стилістична фігура, де навмисно перебільшується певна ознака, щоб надати зображуваному увиразнення [6, с. 47; 3, с. 84]. У межах німецької вибірки лаудацій не спостерігалось жодного випадку застосування гіперболи, але її побутування в похвальних промовах німецької мови не відкидається. Використання незначного перебільшення в похвалі (і не тільки) вважається особливо типовим явищем для українського мовця. Українська вибірка лаудацій пропонує чотири випадки перебільшення, наприклад:

(9) *“Якщо б нині скласти усе вишиття нашої великої мисткині, мабуть, ним доокруж можна оповити всю землю”* [Р. Береза: лаудація О. Возниці, 2010].

До провідних лексико-синтаксичних прийомів лаудаційних промов належить *аккумуляція* – накопичення кількох дій та понять із паралельними картинками, додатковими описами, які можуть формувати ціле художнє полотно [9, с. 154]. Акумуляція як один із засобів перелічення слугує в лаудаціях важливим засобом інтенсифікації похвали та допомагає авторові навіть одним реченням передати всю палітру якостей, здобутків і досягнень адресата (три випадки в німецькій вибірці, 11 – в українській). У похвальній промові Ю. Прохаську (10) проілюстровано зразок акумуляції в характеристиці його вигляду, що втілює освіченість, начитаність, багатомовність, обізнаність у різних культурах:

(10) *“Wie auch immer, da saß mir ein Europäer gegenüber, genau wie Stanislaw Lem ihn beschrieben hatte, gebildet, belesen, vielsprachig, in verschiedenen Kulturen zu Hause, in der deutschen ebenso wie in der polnischen, von der ukrainischen nicht zu reden”* [М. Pollak: Laudatio auf J. Prochasko, 2009, с. 124].

В іншій лаудації міститься акумуляція творчих дій адресата:

(11) *“Відчувалося, яке щастя для Нього усе глибше вслухатися в барви й тони Слова, досліджувати його глибину, музичний космос свого етносу, цю неуніяність людського духу, причащатися піснним словом України та світу, працювати для того, щоб величезна етнічна маса українського народу перетворилася на націю високого інтелектуального рівня”* [Р. Зорівчак: лаудація З. Дашаку, 2010, с. 160].

Порівняння кількості використаних стилістичних засобів у лаудаціях німецької та української вибірок подано в таблиці (див. табл. 1).

Кількість застосованих у лаудації тропів і фігур залежить від особливостей мови оратора, ступеня близькості з адресатом, тому використання засобів поетичності тут нерівномірне та непередбачуване. Стилістичне оформлення промови тропами й фігурами засвідчує її небуденність і певний рівень підготовки самого тексту, на відміну від побутової похвали, висловленої в умовах щоденної комунікації.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика стилістичних засобів у німецьких та українських лаудаціях

Стилістичний засіб	Німецька вибірка, кількість випадків	Українська вибірка, кількість випадків
Метафора	25	34
Епітет	48	63
Порівняння	13	2
Риторичне запитання	5	2
Гіпербола	0	4
Акумуляція	3	11

У порівняльній таблиці кількісного використання стилістичних засобів у лаудаційних промовах спостерігаємо певну перевагу в українській вибірці промов (99 випадків у німецькій вибірці та 124 – в українській). Це ще раз підтверджує вищий рівень емоційності українського мовця порівняно з німецьким, що зумовлено особливостями світосприйняття та ментальності українців.

1. Абрамович С. Д. Риторика загальна та судова: навч. посіб. / С. Д. Абрамович, В. В. Молдован, М. Ю. Чикарькова. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 416 с. 2. Апресян Ю. Д. Лексическая семантика. Синонимические средства языка / Ю. Д. Апресян – М. : Наука, 1974. – 376 с. 3. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка / И. В. Арнольд. – М. : Просвещение, 1990. – 300 с. 4. Башук А. І. Ключові концепти поетичної картини світу М. Гумільова в метафоричному осмисленні : автореф. дис. ... на здобуття ступеня канд. філол. наук. [Електронний ресурс] / А. І. Башук. – Режим доступу : <http://www.lib.ua-ru.net/inode/3993.html>. 5. Виноградов В. В. Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика / В. В. Виноградов. – М. : Наука, 1963. – 256 с. 6. Ганич Д. Словник лінгвістичних термінів / Д. І. Ганич, І. С. Олійник – К. : Вища шк., 1985. – 360 с. 7. Мацько Л. І. Стилистика української мови / Л. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; [За ред. Л. І. Мацько] – К. : Вища шк., 2003. – 462 с. 8. Онопрієнко Т. М. Семантичні та структурні особливості компаративних епітетів у сучасній англійській мові [Електронний ресурс] / Т. М. Онопрієнко. – 2010. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/1228/1/06otmsam.pdf>. 9. Паламар Н. Похвальна промова як тип тексту: структурний аспект / Н. Паламар // Наукові записки. – Сер. філол. науки (мовознавство): У 2 ч. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. – Вип. 96 (1). – 2011. – С. 220–234. 10. Прокопович Ф. Філософські твори [Електронний ресурс] / Ф. Прокопович. – Режим доступу : <http://litopys.org.ua/procop/proc106.htm>. 11. Святовець В. Ф. Словник тропів і стилістичних фігур / В. Ф. Святовець. – К. : Академія, 2011. – 172 с. 12. Словник труднощів української мови / Д. Г. Гринчишин, А. О. Капелюшний, О. М. Пазяк та ін.; [за ред. С. Я. Єрмоленко] – К. : Рад. шк., 1989. – 336 с. 13. Шабат С. Т. Категорія питальної модальності в сучасній українській мові : автореф. дис. ... на здобуття канд. філол. наук: 10.02.04 – германські мови / С. Т. Шабат. – Івано-Франківськ, 1998. – 20 с.

**СТИЛИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПОХВАЛЬНЫХ РЕЧЕЙ
В НЕМЕЦКОМ И УКРАИНСКОМ ЯЗЫКАХ****Наталья Паламар**

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко
ул. Университетская 1 Львов, 79000, Украина
e-mail: natalja.palamar@gmail.com*

Рассмотрена стилистическая характеристика похвальных речей на материале немецкого и украинского языков, осуществлен сравнительный анализ стилистических средств в лаудациях, определены значение и функция исследованных тропов и фигур для похвальной речи.

Ключевые слова: тип текста, похвальная речь, лаудация, лаудатор, троп, стилистическая фигура.

**THE STYLISTIC FEATURES OF LAUDABLE SPEECHES
IN GERMAN AND UKRAINIAN****Nataly Palamar**

*Lviv Ivan Franko National university
Universytetska St. 1, Lviv, 79000
e-mail: natalja.palamar@gmail.com*

This article discusses the stylistic characteristics of laudable speeches in German and Ukrainian. A comparative analysis of stylistic means in laudable speeches is suggested. The meaning and function of the studied tropes and figures for laudable speech are defined.

Keywords: text type, commendable speech, laudation, laudator, trope, stylistic figure.

Стаття надійшла до редколегії
21.06.2014 р.

Статтю прийнято до друку
26.10.2014 р.